

JAARBOEK

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt”

TE

AMSTERDAM

Commissie van Redactie:

Dr. W. F. BAX (Amsterdam),

Dr. H. ENNO VAN GELDER (Voorburg).

Dr. J. W. A. VAN HENGEL (Utrecht),

Dr. J. H. JONGKEES (Bussum).

Dr. A. N. ZADOKS-JOSEPHUS JITTA (Amsterdam).

XXXVI 1949,

TWEEDE GEDEELTE.

AMSTERDAM

UITGAVE VAN HET GENOOTSCHAP

1949

JETONS VAN DE NEDERLANDSCHE REKENKAMERS IN HET KONINKLIJK PENNINGKABINET

door

Mr. J. VAN KUYK †.

II.

DE ZESTIENDE EEUW.

De Nederlandsche rekenkamers — te Rijssel, Brussel en den Haag — zijn den tijd der Renaissance ingegaan gelijk zij gegroeid waren in de middeleeuwen. Indien verandering gaande was, zou deze — meenen wij — bestaan hebben in een vermindering gezag van de rekenkamers tegenover andere hooge colleges.

De gebiedsuitbreiding van het Oostenrijksche huis naar het Noorden had ten gevolge dat de werkkring van de Kamer van Holland, welke van den aanvang af ook Zeeland en Friesland onder haar ressort had, werd uitgebreid tot alle Noord-Nederlandsche landen. Met uitzondering van Gelderland en Zutphen, waar na den overgang in 1543 aanvankelijk de bestaande toestand bevestigd is, terwijl daarna bepaald werd dat de rekeningen der comptabele ambtenaren zouden worden afgehoord te Brussel in de Rekenkamer van Brabant. Dit liep ten einde toen door ordonnantie van 5 Februari 1559 (n.s.) een afzonderlijke Rekenkamer van Gelderland was opgericht, welke te Arnhem, in de Kanselarij, zetelde ¹⁾.

Het graafschap Bourgondië, dat aanvankelijk ressorteerde onder de Bourgondische Kamer te Dijon, was in 1477 — toen het

¹⁾ A. H. Martens van Sevenhoven, *Het Archief der Geldersche Rekenkamer, 1559—1795* (s-Grav., Alg. Landsdrukkerij, 1925—1926).

hertogdom aan de Fransche kroon verviel — gesteld onder de Kamer te Rijssel; het kreeg wegens de afgezonderde ligging een eigen Kamer door ordonnantie van 22 Augustus 1562 ingesteld en gevestigd te Dôle.

Zoo kwam de Opstand te staan tegenover vier rekenkamers, belast met het beheer van de domeinen en het afhooren van de rekeningen, twee in de Zuidelijke gewesten — te Rijssel en te Brussel — twee jongere in de Noordelijke — te den Haag en te Arnhem. — Wij hebben vroeger er op gewezen hoe lang een sterke traditie, levend in een geest die aan den oorsprong hangen bleef, de „rekenkamers” gezien heeft als „de lieden van de Rekeningen”. Eerst in de zestiende eeuw, waarin een moderne Staat zich vormt, heeft de werkelijkheid de rekenkamers gemaakt tot zelfstandige instellingen, waarin de leden achter het college verdwijnen. De terminologie blijft de oude: „die luyden van onsen Rekeningen in Hollant”, „les Président et gens des comptes à Bruxelles” (1550). Maar deze traditioneele woorden — een vorm, ook van andere groeiende en in-wording-zijnde instellingen — beletten niet dat „de Kamer” tot een éénheid, een college, wordt. Een duidelijken overgang naar het nieuwe vinden wij in 1561 in een request van: „Les président et gens de la Chambre des Comptes à Lille”²⁾. —

De jetons van de rekenkamers in den tijd van Karel V en Philips II dragen in den aanvang nog een enkele maal in het onderschrift: MESSINNVRS of GENS DES COMPTES, doch weldra vrijwel uitsluitend: CHAMBRE DES COMPTES. Die van den Haag spreken in den regel van: REKEN(kamer) IN HOL(lant), — die van Brabant van: CHAMBRE DES COMPTES — die van Rijssel evenzoo, een enkele maal — zelfs in 1570 en 1573 — nog van CEVLX DES COMPTES, — de jongste, van Gelderland, van den aanvang af van: 's Konings REKENKAMER IN GEL.

Een moment in de ontwikkeling is de vervanging van het koninklijke wapen door de wapens van de landen, welke onder de kamer ressorteeren. Bij een ontwikkeling van: als Rekenmees-

²⁾ Zie: Gachard, *t.a.p.*, blz. 145.

ters aangewezen Raden tot: een staatscollege past een geleidelijke vervanging — zooals valt waar te nemen³⁾ — van het landsheerlijke wapen door de wapens of één gecombineerd wapen, gelijk te Rijssel, van de tot het ressort van het college behorende gewesten. 'De zegels van de rekenkamers — het nauwe verband tusschen de zegels en de jetons blijkt meermalen — vertoonen een overeenkomstig beeld⁴⁾.

Het vereenigd-zijn van een aantal landen onder het ressort van één rekenkamer ging veelal gepaard met een, al is het niet al te vèr gaande, verdeling van de kosten — zoo de bezoldiging van de rekenmeesters — en van de werkzaamheden, al naar mate deze het eene of het andere land betroffen. Men vindt duidelijk de sporen van een Utrechtsche afdeeling in de Hollandsche kamer en van een Luxemburgsche afdeeling in de Brabantsche kamer. Dit leidt zelfs tot jetons als die van 1537 met omschrift: GECTOIRS DE LA CHAMBRE DES COMPTES DE LVXEMBOVRG A BRVXELLES⁵⁾.

* * *

De Raad van Financiën⁶⁾, welke het financieel en een deel van het algemeen bestuur voert, samengesteld uit leden van den hoogen adel en de raadslieden der regeering, is een naar den voorgrond en tot groot gezag komend college. Het groeit uit boven de rekenkamers, welke in een verhouding van ondergeschiktheid tot dezen Raad te staan komen. De rekenkamers erkennen „die van den Financiën” als de „meesters”⁷⁾ en in werkelijkheid zijn dezen dit.

De jetons van den Raad⁸⁾ hebben aanvankelijk in het omschrift: CEVLX DES FINANCES, — MESSIEVRS DES FINANCES (DE L'EMP), daarna echter meer en meer en onder Philips II uitslui-

³⁾ Bijzonderheden worden hierna nog vermeld.

⁴⁾ Zie hierover nader: *Oud-Holland*, LXIII (1949), blz. 56 v.

⁵⁾ *Catalogus* no. 90.

⁶⁾ Zie over de benaming: Walther, *t.a.p.*, blz. 61 v.

⁷⁾ Zie: *Nederlandsch Archievenblad*, 35 (1927—1928), blz. 181. — De rekenkamer te Rijssel noemt zich in 1561 in het hierboven vermelde request aan de Heeren der Financiën „membre subalterne et inferieur deppendant de vostre college” (Gachard, *t.a.p.*, blz. 145).

⁸⁾ Zie: *Revue belge de Num.* 1921, blz. 204 v.

tend: LE BUREAU DES FINANCES. — De jetons worden talrijker en beter verzorgd dan die der rekenkamers. Het is opvallend hoe vaak zij de Hercules-zuilen hebben, welke bij de rekenkamer-jetons zelden voorkomen, éénmaal met het Plus-Oultre-motief op een jeton van 1524 voor de kamer te Rijssel⁹⁾.

De rekenkamer wordt — tegenover de andere hooge staatscolleges — meer en meer een administratief en juridiek-financieel lichaam, — de post van rekenmeester zien wij veelal gegeven aan oud-gedienden op dit gebied.

* * *

Welken invloed had de Opstand op 's Konings rekenkamers?

Het jaar 1572 ziet het einde van de Hollandsche kamer in den Haag, welke het grootste gedeelte van de Noordelijke gewesten onder haar toezicht vereenigd had. Aan 's Konings zijde gebleven, verliet zij den Haag, vertrok aanvankelijk naar Rotterdam en vandaar in Juli 1572 — met het Hof van Holland en een schaar van andere ambtenaren onder bescherming van de koninklijke troepen — naar Utrecht. Deze „Coninclycke Majesteyts Rekenkamer” in Holland „residerende tUtrecht” had zeer geringe werkzaamheden; na een onaangenamen tijd van ballingschap, was in 1585 „het roemloos einde” daar. — De rekeningen van de aan den Koning trouw-gebleven Zeeuwsche officieren werden aanvankelijk niet te Utrecht doch door den Hollandschen rekenmeester Willem Schouten in de Kamer te Brussel afgehoord, vanaf 1579 echter te Utrecht. — Inmiddels had de partij van den Prins te Delft een Hollandsche rekenkamer ingericht, welke in 1577 naar den Haag ging¹⁰⁾.

In 1578 werden de Geldersche rekenmeesters door den Stadhouder ontslagen; in 1580 ontvingen nieuwe rekenmeesters hun

⁹⁾ *Catalogus* no. 105.

¹⁰⁾ Zie: R. Fruin, *Catalogus van de Archieven der Collegiën, die voor 1811 binnen de tegenwoordige provincie Utrecht rechterlijke functiën uitgeoefend hebben* ('s-Grav. 1893), blz. XLV v., 61 v.; Dez., *De rekeningen en andere stukken in 1607 uit de Hollandsche rekenkamer naar de Zeeuwsche overgebracht* ('s-Grav. 1909), blz. 5; D. P. M. Graswinckel in: *Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven* 1923, II, blz. 198 v.; J. Smit in: *Nederlandsch Archievenblad*, 35 (1927—1928), blz. 31 v., 173 v.

commissie (nog in naam des Konings) en sinds 1581 was de kamer ondergeschikt aan de Staten van Gelderland. Den meesters van des Konings Rekenkamer werd in 1581 bevolen hun residentie over te brengen naar Roermond, waar zij voor de Spaansch-gebleven gedeelten van Gelderland en de Oostelijke gewesten bleef fungeren¹¹⁾.

De reeks der Hollandsche jetons eindigt met het jaar 1571; een van 1574 is niet met zekerheid te bepalen¹²⁾. De laatste Geldersche — ook reeds twijfelachtige — is van 1577¹³⁾; wij hebben in den *Catalogus* nog opgenomen een jeton van 1583 met buste van den hertog van Anjou als hertog van Gelre en graaf van Zutphen, toegeschreven aan de Geldersche kamer¹⁴⁾.

Hiermede zijn de reeksen geëindigd om — ons tot onze Noorderlijke gewesten bepalend — in denzelfden vorm niet te worden hervat. In de provinciën der Republiek richtten de Staten, nadat de Opstand voldoende terrein gewonnen had, eigen rekenkamers op, voor welke jetons geslagen werden met het karakter van herinneringspenning. Als zoodanig zullen deze, ook door de omschriften, een nieuwe belangstelling wekken.

De werkzaamheden van de Zuid-Nederlandsche kamers zijn door den Opstand eveneens verstoord en ook hier werden colleges uit hun oude residenties verdreven¹⁵⁾.

De Kamer te Brussel is in 1577 door den Landvoogd naar Namen overgebracht; zij bleef er tot haar terugkeer naar Brussel in Juli 1585. De laatste door ons beschreven jeton is van 1578¹⁶⁾, waarna nog eenige¹⁷⁾ aan den te Namen doorgebrachten tijd herinneren.

De opstandspartij richtte in 1580 te Gent een rekenkamer op; na eenige jaren ging deze — met den terugkeer van Vlaanderen

¹¹⁾ Zie: Martens van Sevenhoven, *t.a.p.*, blz. 7; *Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven* 1895, blz. 496.

¹²⁾ Zie: *Catalogus* no. 87—88.

¹³⁾ Zie: *Catalogus* no. 178.

¹⁴⁾ Zie: *Catalogus* no. 179.

¹⁵⁾ Zie: *Revue belge de Num.* 1921, blz. 202—203.

¹⁶⁾ Zie: *Catalogus* no. 98.

¹⁷⁾ Zie: *Catalogus* no. 100—103.

onder 's Konings gehoorzaamheid — te niet. De jetons stellen het — ten onrechte — voor alsof de Rijsselsche kamer naar Gent ware „overgebracht”¹⁸⁾. — De Kamer van Vlaanderen te Rijssel, welker functies waren waargenomen door de Kamer te Namen, trad daarna, in 1585, weder in haar rechten. De reeks van haar jetons, in 1580 geëindigd, werd niet hervat¹⁹⁻²⁰⁾.

* * *

De jetons in de thans besproken periode, waarin slechts twee landsheeren optreden, zijn bovendien voor een groot deel gedaateerd; zij zijn reeds door deze twee feiten, in groote trekken, chronologisch te ordenen en laten een beschrijving toe als voor de middeleeuwsche stukken niet mogelijk was.

De indruk, door den *Catalogus* gegeven, is wel deze dat voor de rekenkamers slechts weinig — men mag wellicht zeggen: slechts van tijd tot tijd — jetons geslagen zijn en dat deze bovendien niet veel variatie te zien geven. Het beginjaar voor Holland is 1550. Ook voor Brabant vindt men slechts jetons van enkele jaren van den tijd van Karel V; daarna volgt 1570. Rijssel biedt in de eerste helft der eeuw hetzelfde armelijke beeld, eerst in de tweede helft is het anders.

De vraag dient gesteld: werden in al die jaren jetons door de rekenkamers niet gebruikt? En indien de kamers er zich wél van bedienden — hetgeen wij waarschijnlijk moeten achten — wat waren het dan voor jetons? Het is niet de bedoeling deze vraag, als zoodanig, ter behandeling te stellen; meer bescheiden is zij

¹⁸⁾ Zie: *Catalogus* no. 160—162.

¹⁹⁾ Rijssel — in de Vlaamsch-Bourgondische wereld een zoo belangrijk centrum, waar de grootste feesten gegeven en de belangrijkste samenkomsten gehouden werden — had de oudste en een centrale positie innemende (zie: Walther, *t.a.p.*, blz. 42) rekenkamer, welker jetons verre de rijkste reeks vormden. Een jeton van 1579 (*Catalogus* no. 154) is de laatste van deze later niet hervatte reeks. Zie: *Revue belge de Num.* 1922, blz. 213 v. — Voor Rijssel in het algemeen: E. van Hende, *Numismatique lilloise* (Lille 1853).

²⁰⁾ De lange en aanéengesloten reeks — ieder opvolgend jaar brengt er een — van officieele jetons voor de Fransche Rekenkamer des Konings te Parijs eindigt omstreeks denzelfden tijd (1587). — Hendrik IV daarna toonde voor de jetons een levendige belangstelling; zie: *Revue Numismatique* 1863, blz. 425—450.

slechts deze: eenige gegevens voor de beantwoording bijeen te brengen ten aanzien van de Noord-Nederlandsche kamers.

Uit de rekeningen van de Hollandsche kamer²¹⁾ zien wij dat de rekenmeesters voor hun jaarlijksch leggeld (1½ mark zilver — de auditeur en de klerk tot een lager bedrag) jetons ontvangen ten laste van de Keizerlijke Majesteit uit handen van den muntmeester, of — als de munt gesloten is of het nodige zilver ontbreekt — een vergoeding uit den ontvang van de zaken der kamer ten laste van des auditeurs rekening. In verband hiermede moet er aan herinnerd worden dat de munt te Dordrecht in de zestiende eeuw gedurende lange perioden heeft stilgestaan. — De rekeningen van 1506 tot 1518 en van 1523 tot 1526 bevatten geen gegevens omtrent deze punten; die uit van 1 Januari 1519 tot 31 December 1522 en van 17 Juni 1526 tot 31 December 1528 blijkt dat de munt gesloten was; dit is ook het geval in de dertiger jaren en in het midden der eeuw. — In October 1528 heeft betaling plaats aan Adriaan Pietersz., goudsmid te Delft, voor het snijden van vijf ijzers tot het munten van zilver en koper leggeld voor de Rekenkamer; in October 1544 betaling aan den muntmeester voor levering van het zilveren leggeld voor de kamer, en in de jaren 1545, 1546, 1547, 1549, 1550 en 1551 dergelijke betalingen om „te munten ende bestellen 't leggelt vander camere”. Duidelijk is dit niet, omdat niet blijkt waarop met het „bestellen” is bedoeld. In 1544 zijn stellig te Dordrecht jetons voor de kamer geslagen; de rekening vermeldt een post voor betaling aan den muntmeester om daarvoor te leveren 9½ mark zilver leggeld voor de kamer alsmede een post „den ijzersnijder te leveren dordonantie van alle tgunst men op tvoorsz. leggelt slaen zoude”. — Uit deze rekeningen vallen dus niet meer dan enkele weinige

²¹⁾ Wij wezen (blz. 9) voor de middeleeuwen als bron voor onze kennis op de muntmeesters-rekeningen. Die van de muntmeesters te Dordrecht op het Algemeen Rijksarchief zijn, in uittreksel, gepubliceerd door van der Chijs. Een later nog gevonden rekening berust in het Algemeen Rijksarchief (Rekeningen Rekenkamer van Holland no. 4938). Voor de daarna volgende periode zijn zij verloren. — De Rekeningen van den Auditeur, belast met de huishoudelijke uitgaven der Kamer, zijn in het Algemeen Rijksarchief aanwezig van 1477 tot 1552. (Rekeningen Rekenkamer van Holland, no. 5244—5270).

aanmuntingen van jetons af te leiden. Dit voor de eerste helft der zestiende eeuw. ²²⁾)

Voor den tijd van Philips II ontbreken ons archivalische gegevens. De Voogt vermeldt ²³⁾ een brief van 1566 waaruit te lezen is dat voor de Haagsche kamer jaarlijks zes, zeven ja wel tot 8000 stuks geslagen werden. Men vraagt zich af waaraan het toe te schrijven is dat zelfs in de rijkste collecties niets hiervan meer gevonden wordt. De Rekenkamer te Brussel merkt tenzelfden tijde op dat voor haar in 16 jaren slechts tweemaal koperen leggeld was gemunt ²⁴⁾).

Voor Gelre's rekenkamer zijn, blijkens kwitanties van de kamer aan den muntmeester ²⁵⁾, geleverd van 1560 tot 1566: 1200, 1600, 2000, 2000, 2400 en 2000 koperen legpenningen, — in 1568 nog 2000 en in 1578 nog 2500 stuks. Zulks is met de dateering van de bekende jetons in overeenstemming te brengen.

De vraag blijft dus open: hoe is het gegaan in de vele jaren, dat kennelijk voor de Hollandsche kamer jetons niet gemaakt zijn? Vraag welke uit ons bekende gegevens niet te beantwoorden valt, en te meer klemt indien — omdat alsdan immers het aantal noodige jetons des te grooter ware — zou moeten worden aangenomen dat verschillende comptabele en financiële administraties, vooral plaatselijke, zonder eigen jetons, die van de rekenkamers en van het Bureau der Financiën gebruikten, zoals een — niet zeer waarschijnlijke, voor den tijd van Philips II uitgesproken ²⁶⁾ — hypothese ons zegt ²⁷⁾).

²²⁾ In Rekening no. 5270 (f° 59) een post voor „twee zeemen beurssen“ om het leggeld in te doen. — Ook beurzen van leer (bv. *Revue de la Num. belge* 1849, blz. 442; 1853, blz. 177). — De Hollandsche kamer ontvangt in 1543 „den dicken gouden penn.“, dien de heeren genieten als nieuwe gouden „penningen“ gemunt worden (Rekening no. 5265, f° 3). Zie hiervóór blz. 9.

²³⁾ W. J. de Voogt, *Aanteekeningen betrekkelijk de leg- of rekenpenningen van de Geldersche Rekenkamer* (Amsterdam 1869), blz. 7.

²⁴⁾ *T.z.p.*

²⁵⁾ *T.z.p.*, blz. 7—8. — De rekeningen van de muntmeesters zijn aanwezig in het Rijksarchief in Gelderland; zie: Martens van Severnhoven, *t.a.p.*, I, no. 2232 v.

²⁶⁾ *Revue de la Num. belge* 1863, blz. 3, 6.

²⁷⁾ [Zie hierna: Jetons van de Hollandsche rekenkamer met initialen. H.E. v. G.]

Van algemeene bekendheid is, dat legpenningen per pond in winkels te koop waren; speciaal de plaatselijke instellingen maakten hiervan gebruik. In verschillende streken werden dergelijke jetons gemaakt. Beroemd zijn die welke te Doornik werden gefabriceerd en vooral de kleine en lichte Neurenbergsche jetons, welke sedert het einde der vijftiende eeuw in groote hoeveelheden over het land gingen en zelfs de officieele jetons verdrongen. — Of deze stukken ook door hooge staatscolleges, zooals de rekenkamers, gebruikt zijn, valt niet te zeggen, waarschijnlijk echter lijkt het niet.

Ten slotte kan de vraag ook van deze zijde worden gezien: zijn de vele met 's Konings' beeld en wapens, naam en titels, voorziene jetons zonder aanduiding voor welke administratie zij geslagen zijn, als *in het algemeen* bestemd voor colleges of ambtenaren die rekeningen opmaken en afhooren, ook door de rekenkamers gebruikt? Zooals aan te nemen ware voor die, waarvan de omschriften ons zeggen voor de rekenkamer bestemd te zijn, zonder er bij te voegen voor welke ²⁸⁾. — Volstaan wij met nogmaals er op te wijzen dat nog menig punt in het duister ligt.

* * *

Wij hebben in de inleiding, voorafgegaan aan den *Catalogus* van de middeleeuwsche jetons, eenige beschouwingen gewijd aan de iconographie dier stukken. Zulks past ook voor de volgende periode waarin de jetons het Gothisch aspect verloren hebben en — de algemeene stijl-ontwikkeling volgend — den invloed ondergaan van den Renaissancegeest. — Dit uit zich in kleinigheden: in de op- en omschriften maakt — gelijk op de munten — de Gothische letter plaats voor de Latijnsche. Maar het uit zich ook in de voorstellingen zooals deze den algemeenen indruk van het stuk bepalen. Dit worde in het volgende, samenvattend, beschreven.

De omschriften blijven voor het grootste deel in het Fransch gesteld. Latijn wordt gebezigd voor de spreuken, welke meestal de allegorische voorstellingen vergezellen, en voor naam en titel.

²⁸⁾ *Catalogus* no. 180—181.

van den landsheer op de voorzijde. Schaarsch op de oudere stukken, ontbreken deze in den tijd der — in vorstenmacht en -grootheid levende — Renaissance zelden. In het Fransch gestelde titulatuur blijft een uitzondering, onder Karel V van tijd tot tijd, onder Philips II slechts een enkele maal voorkomend. — De jetons vermelden meestal — bij voorkeur op de keerzijde — in het omschrift den aard van het stuk, in het Fransch (GETTONS, GETTOIRS), in het Latijn (CALCVLI, NVMMISMA, PROIECTILES) of in de landstaal. Dit laatste voor de Hollandsche kamer: LEGGELT VAN REKEN IN HOL, en voor de Geldersche: LEGGELT VOER SCO. REKENCAMER IN GEL.

De beelden, die voor- en keerzijde vullen, zijn voor een deel andere dan de middeleeuwsche jetons te zien geven.

Twee motieven, geheel van den tijd en het meest voorkomend, vragen in de eerste plaats de aandacht: de beeltenis van den landsheer en het wapen.

Zeer opvallend is de groote beteekenis van de beeltenis van den landsheer, welke van symbool thans spoedig tot een werkelijk portret zal worden. In de middeleeuwen zeer schaarsch, ontbreekt het portret zelden in den thans ter behandeling staanden tijd. Bovendien: vrijer dan de munten, hebben de jetons portretten met meer afwisseling, in schoonheid en in uitbeeldingskracht verre boven die der munten gaande. Dit laatste geldt in het bijzonder ten aanzien van Karel V, wiens burgerlijke verschijning op de munten weinig bijdraagt tot verfraaiing daarvan, terwijl op de jetons vele goede en met zorg bewerkte portretten voorkomen. Het geldt in veel mindere mate voor Philips II: diens portretten op jetons komen overeen met het goede, aan den medailleur Poggini ontleende van de munten²⁹⁾. — Een aantal, het midden der zestiende eeuw vullend, moge dit doen zien (plaat 5 en 6):

Karel V:

no. 1 — Inv. no. 482 (gesteld op 1507).

no. 2 — Inv. no. 487.

no. 3 — Inv. no. 772; *Catalogus* no. 104.

²⁹⁾ Zie: *Jaarboek Kon. Ned. Genootschap M. en P.* XXXV (1948), blz. 35—36 en afbeelding van typen, blz. 41.

no. 4 — Inv. no. 708 (gesteld op 1515). Het is twijfelachtig of ter zijde van de beeltenis gelezen moet worden K-K of 15-15. De titel PRINCEPS HISPANIARVM wijst op 1516 of vroeger, daar Karel den Spaanschen koningstitel voerde sinds 1516. Hiermede ware de keizerskroon (sedert 1519 gevoerd) en de uit het portret sprekende leeftijd echter in strijd.

no. 5 — Inv. no. 972 (1534); *Catalogus* no. 106.

no. 6 — Inv. no. 1081 (1540).

no. 7 — Inv. no. 982 (1535).

no. 8 — Inv. no. 1253 (1545); *Catalogus* no. XII.

no. 9 — Inv. no. 1660 (1555).

no. 10 — Inv. no. 1568 (1555); verg. *Catalogus* no. 107/8.

no. 11 — Inv. no. 1169 (1542); *Catalogus* no. VIII.

Philips II en zijn echtgenooten:

no. 12 — Inv. no. 1887 (omstreeks 1562); *Catalogus* no. 84.

no. 13 — Inv. no. 2165 (1570); *Catalogus* no. 97.

no. 14 — Inv. no. 1607 (1554); *Catalogus* no. 112.

no. 15 — Inv. no. 1834 (1559); *Catalogus* no. 122.

no. 16 — Inv. no. 2192 (1571); *Catalogus* no. 87.

no. 17 — Inv. no. 2334 (1575); *Catalogus* no. 148.

no. 18 — Inv. no. 1767 (1558); *Catalogus* no. 120.

no. 19 — Inv. no. 1955 (1563); *Catalogus* no. 134.

no. 20 — Inv. no. 2181 (1571); *Catalogus* no. 141.

Frans van Anjou:

no. 21 — Inv. no. 2714 (1582); *Catalogus* no. 162.

no. 22 — Inv. no. 2783 (1583); *Catalogus* no. 179.

Een groep van 11 portretten van Karel V, van kinderportret tot beeltenis van het jaar 1555, — eenige van Philips II, reeds als erfprins en daarna met vanaf de eerste regeeringsjaren vrijwel ongewijzigd blijvende trekken, — dubbelportretten van Philips en de koninginnen Mary Tudor, Isabella en Anna, — ten slotte de beeltenis van de laatstgenoemde in 1575. Aan deze, hier afgebeelde, reeks ware toe te voegen een aan het Kabinet ontbrekende jeton

voor de rekenkamer te Rijssel uit 1519 met een belangwekkend portret van de gouvernante Margaretha van Oostenrijk³⁰). — De beeltenis van Mary Tudor is een meesterstukje en van een treffende gelijkenis zelfs in haar minimale afmetingen; te vergelijken is het bekende — meer en face gehouden — portret door Antonio Moro en het — vooral ook in de uitwerking en details der kleedij er mede overeenkomende — op de bekende en fraaie huwelijksmedaille door Jacopo da Trezzo³¹). — De aandacht verdienen de vroege, ware Renaissance-portretten van Karel V, vooral dat met baret, van 1534, niet onwaarschijnlijk teruggaande op een model van Hagenauer³²).

Naast dit, zoo persoonlijk gegeven als een portret, nemen de zakelijk-blijvende wapenmotieven eveneens een groote plaats in. Andere voorstellingen — allegorische en mythologische — zijn aan den tijd eigen en ontbreken niet, de heraldische blijven echter, op de jetons der rekenkamers, talrijker. — In den aanvang der zestiende eeuw het wapen van den landsheer — die in de eerste helft der eeuw de Keizer en in de tweede helft de Koning van Spanje is, wat in het wapenmotief tot uiting komt — meestal omhangen door de keten van het Guldenvlies; — dan de wapenschildjes van de landen, welke onder de kamers ressorteeren; daarna een periode van afwisseling en in de zestiger jaren regelmatig die wapenschildjes; — ten slotte weder het koninklijke wapen. Een uitzondering vormt de rekenkamer te Brussel, welke ook tijdens haar verblijf te Namen in den aanvang van den Opstand de wapens der gewesten Brabant, Limburg en Luxemburg voeren blijft. De nieuw opgerichte kamers van Gelre en van het graafschap Bourgondië beginnen met het eigen wapen van het land³³). — Het meest boeit de kruisvorm van vijf wapens (Holland, Zeeland, Friesland, Utrecht, Overijssel) van de Hollandsche kamer. Dezen

³⁰) Dugniolle no. 1096; *Collection Fenardent* no. 7136; van Mieris II, blz. 98, no. 1.

³¹) G. Habich, *Die Medaillen der italienischen Renaissance*, pl. XCIII, 6 en XCIII, 2.

³²) G. Habich, *Die Deutschen Schaumünzen des XVI Jh.*, I, pl. LXXII, 2.

³³) Zie: plaat 7—9.

vorm heeft ook een in steen gesneden zegelstempel dier kamer, behorend tot de verzameling van het Koninklijk Penningkabinet³⁴⁾.

Ten slotte blijven al deze variaties eenigszins fantastisch. Men kan een zekere lijn zien, een afdoende verklaring vindt men niet. Is wellicht zelfs het eerste slechts verbeelding?

Het christelijk element, in de middeleeuwen gevonden in het Lam Gods, het Christus-monogram, raakt voor de jetons der zestiende eeuw op den achtergrond, — allegorische en mythologische voorstellingen³⁵⁾, soms zuiver klassieke, nemen daarentegen toe.

In ons eerste gedeelte hebben wij reeds gezien: een gekroonden bloemtak van 1506; een weegschaal omringd door bloemen, uit Karels eerste jaren; een gevangen dolfijn van bisschop Philips van Bourgondië. — Wij noemen thans de volgende voorbeelden van allegorieën: de gevleugelde overwinning met palmtak; den val van Phaëton: DISSIPA · GENTES · QVE · BELLA · VOLVNT, dezelfde spreuk bij een afbeelding van uit elkander gaande Spaansche en Staatsche troepen; adelaar op een globe met Mercurius-staf: IMPERIO · PACATO; adelaarsnest: AQVILA · PROVOCAT · PVLLOS · AD · VOLANDVM. — Zuiver klassiek is een kraanvogel, het embleem der waakzaamheid, met: VIGILATE, en vooral een liggende vrouw met palm en fakkel. — Genre-voorstellingen zijn: het veel-voorkomend ruitergevecht; de krijgsman, met den standaard van Bourgondië, andere soldaten vertrappend: VIRTUTE · DEI · SABAOTH.

Hier is de overgang tot de meer historische voorstellingen, die deze jetons — traditioneele gratificatie³⁶⁾ blijvend, doch niet langer als rekenmiddel gebruikt — ten slotte in een volgende periode tot herinneringsstukken maken zullen.

* * *

Uit het voorafgaande volgt dat de groote moeilijkheid de jetons naar tijdsorde te rangschikken, waarop men voor de vijftiende eeuw stuit, verminderd is. De dateering op de meerderheid der stukken en de vermelding van den landsheer geven een zekerheid

³⁴⁾ Inv. gesneden steenen no. 1965. — Omschrift: S · CAMERE · COMPVTORVM · HOL · ZEEL · FRI · TRAI · TRANSL. — Zie *Oud-Holland*, t.a.p.

³⁵⁾ Zie: plaat 7—9.

³⁶⁾ De zorg voor deze jetons berust bij den Raad van Financiën.

welke voor de middeleeuwen vrijwel geheel ontbrak. — Hiertegenover staat echter dat dikwijls niet aan den indruk kan worden ontkomen dat onverschilligheid niet zelden een rol gespeeld heeft die niet verwacht zou worden. Want te dikwijls blijken door de omschriften de voor- en de keerzijde niet bij elkander te behooren. Hetzelfde geldt voor de jaartallen, en dit in zoodanige mate dat niet meer aan fouten gedacht kan worden, doch vermoedelijk een andere — ons niet bekende — oorzaak in het spel zal zijn. Wij wijzen, als voorbeeld, op een jeton van de rekenkamer te Rijssel van 1560, op de voorzijde de beeltenis dragende van Karel V te paard met het jaar 1544³⁷⁾.

³⁷⁾ *Catalogus* no. 128.

CATALOGUS

REKENKAMER VAN HOLLAND.

77. Vz. gelauwerde buste van Karel V, naar rechts.

1550 CAROLVS · V · ROM · IMP · AV · CAT.

Kz. 5 wapenschildjes: Zeeland, Utrecht, Holland, Friesland, Overijssel, waarboven het vijfbladig roosje (muntteeken van Dordrecht).

CALCV · CAME · — · COMP · H · Z · F · z · 50.

Inv. n°. 1446. — Dugniolle n°. 1805 (vgl. n°. 1804). —
Tweede ex. Inv. n°. 1447.

78. Vz. buste van Karel V, naar rechts (eenigszins ander type).

1555 (vijfbladig roosje) REDDE · RATIONEM · VILICATIONIS · TVE.

Kz. rijksadelaar, met hartschildje: Holland.

(kroon van den adelaar) NVMMISMA · CAME' · COMP · HOLLAN · 1555.

Inv. n°. 1649. — Dugniolle n°. 2002 (vgl. n°. 2003—5).
— Komt ook zonder jaartal voor. — De Vz. waarschijnlijk door misslag: REDDDE. — Ander ex. Inv. n°. 1650
(met REDDE).

Zie voor dit en het volgend nummer: van Mieris, I, blz.
372.

79. Vz. buste van Karel V (zooals van n° 77).

1555 CAROLVS · V · ROM · IMP · AV · CAT.

Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 1652. — Dugniolle n°. 2006, 2028. — Variatie:
Inv. n°. 1653. — Een overeenkomstige jeton voor 1552:
Dugniolle n°. 1874.

De nummers met een ster zijn afgebeeld op plaat 7—8.

80. Vz. de gevleugelde Overwinning, naar links loopend.
 1555 · MARIA · D · — G · R · H.
 Kz. gelijk die van de beide voorgaande nummers.
 Inv. n°. 1651. — Vz. is die van een jeton van 1551
 (Dugniolle n°. 1834). — Ter eere van Maria, Koningin
 van Hongarije, landvoogdes voor den Keizer.
81. Vz. een kraanvogel, waaromheen: · VIGI — LATE ·
 z.j. Kz. 5 wapenschildjes, gelijk n°. 77, waarboven vierbladig
 roosje (als muntteeken van Dordrecht).
 · LEGGELT · VAN · — · REKEN · IN · HOL.
 Inv. n°. 1703. — Dugniolle n°. 2073 (op 1556); van
 Mieris, III, blz. 391, 3. — Een dergelijke jeton van DE
 MVNTERS VAN HOLL (Dugniolle n°. 2089).
82. Gelijk no. 78; Kz. 57.
 1557 Inv. n°. 1746. — Dugniolle n° 2121—5. — Ander ex.
 Inv. 1745.
- 83.* Vz. buste van Philips II, naar rechts.
 1561 PHI · D · G · HISP · REGIS · CO · HOLLANT — 61.
 Kz. 5 wapenschildjes, gelijk n°. 81.
 LEGGELT · VAN · — · REKEN · IN · HOL.
 Inv. n°. 1883 (zilver). — Dugniolle n°. 2287; auctie-cat.
 L. de Coster (Brux. 1885), n°. 82 (in zilver). — Varia-
 ties in koper: Inv. n°. 1884—5.
84. Vz. buste van Philips II, gelijk voorgaand nummer.
 z.j. PHS · D · G · HISP · REGIS · COMITIS · HOL · (vijfbladig roosje).
 Kz. gelijk die van voorgaand nummer.
 Inv. n°. 1886. — Dugniolle n°. 2288. — Variatie: Inv.
 1887 (Dugniolle n°. 2289). — Zie: pl. 6, n°. 12.
85. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.
 1563/4 Kz. 5 wapenschildjes: Zeeland, Utrecht, Holland, Friesland,
 Overijssel, geheel binnen het omschrift, — en in het veld:
 1563; onder: een vijfbladig roosje.

ORANA · TVRCARV · OBSIDIONE · LIBERATA.

Inv. n°. 1932—5. — Dugniolle n°. 2341. — Variatie: Inv. n°. 1978 (zilver), 1979—85 (van 1564); Dugniolle n°. 2388. — Op de bevrijding van het door de Turken belegerde Oran. Twijfelachtig of deze jeton voor de Rekenkamer bestemd was; voorloopig hier opgenomen. — Zie: van Loon, I, blz. 66.

85bis. Gelijk no. 85, doch buste naar links.

1563/4 Inv. n°. 1936 (van 1563); Dugniolle n°. 2341. — Variatie: Inv. n°. 1987 (zilver), 1986, 1988, 1989 (alle van 1564); Dugniolle n°. 2386.
Zie de aantekening bij n°. 85.

86. Vz. buste van Philips II, gelijk voorgaand nummer.

z.j. * PHI · D · G · HISP · REGIS · CO · HOLLANDI ·

Kz. loopende leeuw in ovaal schild op versierd kruis.

LEGGELT · VAN · REKEN * IN · HOL.

Inv. n°. 1888. — Waarschijnlijk onbeschreven.

87. Vz. tegenover elkander staande busten van Philips II en 1571 Anna van Oostenrijk.

: PHLS · ET · ANNA · REX · ET · REGINA · HIS.

Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies, waaronder klein wapenschildje van Utrecht.

NVMIS · CAMERE · COMPV · HOL 1571.

Inv. n°. 2189. — Dugniolle n°. 2553. — Variaties: Inv. n°. 2188 (zilver), 2190, 2191, 2192 (zilver). — Op Kz. het jaartal gesplitst: 15—71: Inv. n°. 2193—6 (Dugniolle n°. 2554). — Auctie-cat. L. de Coster (Brux. 1885), n°. 107 (in zilver). — Zie: pl. 6, n°. 16.

88. Gelijk voorgaand nummer, doch op Vz. onder de busten: 1574 1574 en op de Kz. zonder het Utrechtsche wapen.

Inv. n°. 2296. — Dugniolle n°. 2643.

REKENKAMER VAN BRABANT.

- 89.* Vz. 4 gekroonde wapenschildjes: Brabant, Lotharingen, z.j. Limburg, Luxemburg.

CARO : V · RO · IMP · LOTH BRAB LIMB ꝛ LVX.

Kz. de letters I en H, met band verbonden.

(hand, als muntteeken van Antwerpen) PROIJECTILES CAMERE .

RATIONAL · DVCAT · BR.

Inv. n°. 766. — Dugniolle n°. 1099 (op 1519); *Revue de la Num. belge* 1872, blz. 223. — Ander ex. (wellicht gegoten): Inv. n°. 767.

- 90.* Vz. 5 gekroonde wapenschildjes: dubbele adelaar en 4 1537 leeuwen.

GECTOIRS + DE + LA + C - HAMBRE + DES + COPTES :

Kz. vrouw met sluier, waarachter een kat.

(lelie) DE : LVXEMBOVRG : A : BRVXELLES · ANO : 1537.

Inv. n°. 1004. — Dugniolle n°. 1331—4.

- 91.* Vz. gelauwerde buste van Karel V, naar links.

1547 GE · PŌ · L · CHĀ · DE · CŌT · A · BRVĀL · 47.

Kz. val van Phaëton.

DISSIPĀ · GENTES · Q · BELLA · VOLVNT.

Inv. n°. 1356. — Dugniolle n°. 1700; van Mieris, III, blz. 184, 2. — Zelfde met het jaar (15)55: Dugniolle n°. 2040. — Andere ex.: Inv. n°. 1357—8. — Zie: nummer 93 en 96.

92. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.

1547 Kz. in een cartouche: : PLVS : / OVTRE.

Inv. n°. 1359. — Dugniolle n°. 1700 (Vz.), 1702 (Kz.).

93. Vz. gelauwerde buste van Karel V, naar rechts.

1553 (4-bladig bloempje) GE · PŌ · L · CHAB · DE · COT · A · BRVCL · 1553.

Kz. val van Phaëton, gelijk nummer 91.

Inv. n°. 1558. — Dugniolle n°. 1906 v.; van Mieris, III,

blz. 318. — Andere ex.: Inv. n°. 1555—7; 1559—60. —
Zie: nummer 91 en 96.

94.* Vz. gelijk die van voorgaand nummer.

1553 Kz. adelaar op globe; in bek een mercuriusstaf.

(4-bladig bloempje) IMPERIO — PACATO · 1553.

Inv. n°. 1550. — Dugniolle n°. 1895—6. — Andere ex.:

Inv. n°. 1548—9.

95.* Vz. gelauwerde buste van Karel V, naar rechts.

1555 GE · PO · L · CHAB · DE · COT · A · BRVCL · 1555.

Kz. adelaarsnest.

(5-bladig bloempje) AQVILA · PROVOCAT · PVLLOS · SVOS · AD ·
VOLANDVM.

Inv. n°. 1642. — Vgl. Dugniolle n°. 2033 (Kz.).

96. Gelijk nummer 93, doch eenigszins andere buste en Vz.

1555 1555.

Inv. n°. 1641. — Dugniolle n°. 1996; van Mieris, III,
blz. 363, 1. — Ander ex.: Inv. n°. 1640.

97.* Vz. buste van Philips II, naar rechts, waaronder: 1570.

1570 PHILIPPVS · D · G · HISPANIARVM · REX ·

Kz. gekroond wapenschild van Brabant.

(hand, als muntteeken van Antwerpen) G · POVR · LA · CHAMBRE ·
DES · COMPT · EN · BRA.

Inv. n°. 2165. — Dugniolle n°. 2520. — Andere ex.:

Inv. n°. 2161—4. — Zie: pl. 6, n°. 13.

98. Gelijk nummer 97, doch onder buste: 1578, en Kz. in plaats
1578 van hand een Geldersch kruis.

Inv. n°. 2516. — Dugniolle n°. 2760—1. — Ander ex.:

Inv. n°. 2517.

99. Gelijk nummer 97 en 98, doch zonder jaartal (en met ver-
z.j. schillende muntteekens).

Inv. n°. 2959—73. — Vgl. Dugniolle n°. 3052—4;
3060—1. — Zie: nummer: 154 en 159.

100. Vz. buste van Philips II, naar rechts, waaronder: 15 * 80.
1580 · PAX · MVLT · DILIGENTIBVS · LEGEM · TV.

Kz. 3 gestyleerde wapenschildjes: Brabant, Limburg en Luxemburg, waartusschen een vuurijzer.

* G · POVR · L · CHA' · DE · COT · DE · BRA' · LIM' · ET · LVX' · A · NAM.

Inv. n°. 2616. — Dugniolle n°. 2819. — De ster op Vz. en Kz. muntteken van Maastricht; in 1580 voor de te Namen gevestigde rekenkamer, daarheen gezonden „300 marc copere leggelt”, in den Vroenhof (Maastricht) geslagen; zie: *Revue de la Num. belge* 1853, blz. 319.

101. Vz. Karel V, gekroond en met zwaard, vertreedt staande 1582 de slangen der rebellie.

SVPER · ASPI · ET · — BASILIS · AMBVLAB.

Kz. Bourgondisch kruis door vuurijzer, waartusschen 3 wapenschildjes (Brabant, Limburg en Luxemburg) en Gulden Vlies (hier onder: 15 * 82).

(kroon) G · POVR · L · CHA' · D · COT · D · B' · LIM' · ET · LVX · A · NAM.

Inv. n°. 2745. — Dugniolle n°. 2900—1; van Loon, I, blz. 319. — De Vz. komt vanaf 1543 herhaaldelijk voor (Dugniolle n°. 1522); met een overeenkomstige Kz. voor de rekeningen van Limburg en Luxemburg in 1548 (Dugniolle n°. 1756). — Een variatie: Inv. n°. 2863 (Dugniolle n°. 2973) wordt gesteld op 1583; verkeerde lezing voor 1582.

102. Vz. de hertog van Parma, gewapend te paard, vertreedt de 1583 rebellen.

NON · CONVERTAR · DONEC · DEFICIENT.

Kz. gekroond koninklijk wapenschild (ter zijde: 1583) en 3 wapenschildjes (Brabant, Limburg en Luxemburg).

G · POVR · L · CHA · D · CO · D · BR · LIM · LVX · A · NA.

Inv. n°. 2826. — Dugniolle n°. 2943; van Loon, I, blz. 334. — Variaties: Inv. n°. 2827—9.

- 103.* Gelijk voorgaand nummer, doch wapenschild op Kz. om-
1583 hangen door keten van het Gulden Vlies, waaronder: 8—3.
Inv. n°. 2830—1. — Dugniolle n°. 2944.

REKENKAMER TE RIJSSEL.

Zie: *Collection Feuardent* n°. 7137—84.

104. Vz. buste van Karel V, naar links, aan elke zijde een letter K.
z.j. (kroon) ✕ CHARLES + PAR + LA + GRACE + DIEV + ROI + DE ✕
Kz. gekroond wapenschild (1 en 4 rijksadelaar; 2 Castilië;
3 Bourgondië—Oostenrijk).

GETTONS × PO × LA × CHAMBRE × DES × COMPTE × A × LILLE.

Inv. n°. 772. — Dugniolle n°. 1104 (vgl. 1061), gesteld
op 1520; van Mieris, II, blz. 103; *Collection Feuardent*
n°. 7137, eveneens op 1520. — Hetzelfde portret ook
op een jeton van den Raad van Financiën (van Mieris,
II, blz. 91), gesteld op 1519. — Zie: pl. 5, n°. 3.

- 104^{bis}Vz. gekroond wapenschild.

z.j. DE · CASTILLE · ☚ · VIVE · LE · ROI · CHARLES.

Kz. Bourgondisch kruis door vuurrijzer en omringd door drie
gekroonde wapenschilden (Castilië, Leon en Granada) en
Gulden Vlies.

+ GETTONS · PO · LA · CHAMBRE · DES · COMPTE · A · LILLE.

Inv. n°. 739. — Dugniolle n°. 1075, gesteld op 1518;
van Mieris, II, blz. 59; *Collection Feuardent* n°. 7134.
— Voor Kz. vergelijk n°. 7 en n°. 33.

105. Vz. gekroond wapenschild (met dubbelen keizerlijken ade-
1524 laar), omhangen door keten van het Gulden Vlies.

GETTORS × PO × LA × CHAMBRE × DES × COMPTE × A × LILLE.

Kz. de zuilen van Hercules in zee, gekroond, met wapen-
schildje Castilië en PLUS OVLTRE.

... DE × LEPEVEV × CHARLES × ROI × DE × CASTILE · 1524.

Inv. n°. 851. — Dugniolle n°. 1184—7.

- 106.* Vz. borstbeeld van Karel V, naar rechts, met baret en Gul-
1534 den Vlies.

(telie tusschen 2 knoestige stokken) CHARLES + EMPEREVR + V + DE + CE + NOM + 1534.

Kz. 5 wapenschildjes: Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen en graafschap Bourgondië, met rijksadelaar.

TECTONS · POVR · LA · CHABRE · DES · COPTES · A · LILLE.

Inv. n°. 972. — Dugniolle n°. 1296 (n°. 1337 met het jaar 1538). — Andere ex.: Inv. n°. 973—4. — Zie: pl. 5, n°. 5.

107.* Vz. Karel V, staande en ten halven lijve, met kroon en z.j. harnas, in linkerhand een zwaard en in rechterhand wereldglobe.

Kz. ruitergevecht.

Omschriften:

I Vz. × CHARLES · V · EPEREVR · DE · SES : PAYS : DOMINAT'.

II CAROLVS · V · ROMANOR · IMP' × SEMP AVGVST9.

III × CHARLES · V · EMPER · DE : SES : REBELLES : VAINCOR'.

Kz. (telie) GECT' · POVR : LA : CHABRE : DES : COPTES · A · LILLE.

I Inv. n°. 1210—5. — Dugniolle n°. 1553; van Mieris, III, blz. 74, 3 (gesteld op 1543). — Zie: pl. 5, n°. 10.

II Inv. n°. 1269—70. — Dugniolle n°. 1558, 1624; van Mieris, III, blz. 120, 1.

III Inv. n°. 1338—40. — Dugniolle n°. 1689 v.; van Mieris, III, blz. 173, 1 (gesteld op 1547)¹⁾.

Het ruitergevecht zeer veelvuldig op jetons van Karel V; vroege voorbeelden zijn Dugniolle n°. 1188 (gesteld op 1524) en n°. 1301 (gesteld op 1534). — Vgl. *Collection Feuardent* n°. 7140 (eeneens op 1524).

¹⁾ 107a De volgende jeton is waarschijnlijk uit niet bijeenbehorende stempels samengesteld:

Vz. liggende leeuw waarboven engel.

(telie) GECT · DES · M · DHOSTEL · DE · LEMPERE

Kz. gelijk Kz. van n°. 107.

Inv. n°. 1132. — Dugniolle n°. 1457.

108. Vz. zelfde beeldenaar van Karel V als voorgaand nummer, 1543 doch ter zijde: 15-43.

CHARLES · EMP · DE · ROM · ROY · DES · ESPAIG · CONTE · DE · FLA'.

Kz. 2 gekruiste stokken door vuurijzer, met kroon en vonken.

GETTOIRS · POVR · LA · CHAMBRE · DES : COMPTES · A · LILLE.

Inv. n°. 1217. — Dugniolle n°. 1554, 1559.

109. Vz. Karel V, gepantserd, te paard.

1544 (roosje, als muntteeken van Dordrecht) IN * EQVITATE * TVA *
VIVIFICA * ME * 1 · 5 · 4 · 4.

Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies.

G · DE · LA · CHAMBE - DES : COMP · A · LILLE.

Inv. n°. 1244. — Dugniolle n°. 1594—6. — Variatie:

Inv. n°. 1245. — Zie: nummer 128.

110. Vz. zelfde beeldenaar van Karel V als nummer 107 en 108, 1545 doch ter zijde: 15-45.

x GECT x POVR · SA · CHABRE : DES : COPTES : A : LILLE.

Kz. 2 gekruiste stokken door vuurijzer, met gekroonde rijksadelaar en wapenschildjes: Castilië, Milaan en Vlaanderen.

· CHARLES · V · E'PEREVR · DE : CES · PAYS · DOMINAT.

Inv. n°. 1271. — Dugniolle n°. 1625. — Ander ex.: Inv. n°. 1272; variatie: Inv. n°. 1273—5 (Dugniolle n°. 1626), op Kz. DOMINATZ. — Zie: *Revue belge de Num.* 1938, blz. 88 v. (met afb.).

111. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.

1545 Kz. ruitergevecht, gelijk nummer 107 en eenzelfde omschrift. Inv. n°. 1276. — Variaties: Inv. n°. 1277—9.

Een ex. met dezelfde beeldenaar, ter zijde: 15-4. (onleesbaar), en op Kz. adelaar, monster en slang vermorselend; omschrift: : (lelie) : GECTOIR : DV : BVRREAV :

DES : FINAN : DE : LEM 53 (Inv. n°. 1569; Dugniolle n°. 1926).

112. Vz. gelauwerde buste van Karel V, naar rechts.
1554 (lelie) CARO · V · IMPER : GECTZ : DES : COMPTES · A · LILLE :
Kz. buste van Philips II, blootshoofds, naar links.
(lelie) PHILIP' : CAROL' · FIL · HISPA' · PRINCEPS : 54 :
Inv. n°. 1607. — Dugniolle n°. 1960. — Variaties: Inv.
n°. 1605; 1606; 1608; 1631; 1632 (Dugniolle n°. 1985)
met op Vz. 54; 1633. — Zie pl. 6, n°. 14.
113. Vz. buste van Karel V, gelijk die van voorgaand nummer.
1554 doch omschrift eindigend met: 54.
Kz. gelauwerde buste van Karel V, naar links.
(lelie) : CAROLVS · V · ROMNOR · IMP' · SEMP' : AVGVSTVS :
Inv. n°. 1609. — Dugniolle n°. 1962. — Verg. Inv. n°. 1632 (onder voorgaand nummer).
114. Vz. buste van Philips II, gelijk die van nummer 112 Kz. en
1555 met: 1555.
Kz. ruitergevecht, gelijk n°. 111.
Inv. n°. 1643. — Dugniolle n°. 1997; van Mieris, III,
III, blz. 363, 2.
115. Gelijk nummer 112; Vz. eindigend met: 54. Kz. met: 55.
1555 Inv. n°. 1654. — Dugniolle n°. 2007 v.; van Mieris, III,
blz. 372, 4. — Ander ex.: Inv. n°. 1665; variaties: Inv.
n°. 1655 (Vz. 54; Kz. 1555); n°. 1656 (Vz. zonder jaar;
Kz. 1555).
116. Gelijk nummer 112, doch Kz. eindigend met: 1557.
1557 Inv. n°. 1744. — Dugniolle n°. 2117, 2119.
- 117.* Vz. tegenover elkander staande busten van Philips II en
1557 Maria van Engeland, onder kroon; in afsnede onder busten:
1557.
(lelie) · PHS · D : G · - · HISPANIARVM · REX ·

- Kz. ruitvormig wapenschild (Spanje—Engeland).
 (lelie) : GECT' · DE · LA · CHAMBR · DES · COPT' · A · LILLE · 1557 :
 Inv. n°. 1740. — Dugniolle n°. 2112; van Mieris, III,
 blz. 402, 2. — Variatie: Inv. n°. 1741. — Zie: nummers
 123 en 126. — Een ex. met in afsnede onder busten: 1565
 (onduidelijk): Inv. n°. 2035 (nummer: 138).
118. Vz. tegenover elkander staande busten gelijk voorgaand
 1557 nummer; zonder kroon.
 (lelie) PHS · ET · MARIA · HISP · ANGL · REGS · FLANDR · COMS.
 Kz. gelijk die van het voorgaand nummer.
 Inv. n°. 1738. — Dugniolle n°. 2111; van Mieris, III,
 blz. 402, 1. — Ander ex: Inv. n°. 1739.
119. Vz. buste van Philips II, gelijk die van nummer 112 Kz. en
 1557 met: 1557.
 Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten
 van het Gulden Vlies.
 G · POVR · CEVLX · DES · COMP.TES · A · LILLE.
 Inv. n°. 1751. — Dugniolle n°. 2131.
120. Gelijk nummer 118, doch Vz. in afsnede onder busten: 1558.
 1558 Inv. n°. 1767. — Dugniolle n°. 2162bis. — Zie: pl. 6,
 n°. 18.
121. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.
 1558 Kz. gelijk die van nummer 119.
 Inv. n°. 1773. — Dugniolle n°. 2162.
- 122.* Vz. buste van Philips II, naar rechts.
 1559 (lelie) : PHILPPVS · D · G · - · HISPANIARVM · REX · 59 :
 Kz. gelijk die van nummer 119.
 Inv. n°. 1834. — Dugniolle n°. 2223. — Ander ex.:
 Inv. n°. 1835. — Zie: pl. 6, n°. 15.
123. Gelijk nummer 117, doch Vz. in afsnede onder busten: 1560.
 1560 Inv. n°. 1854. — Dugniolle n°. 2246. — Variaties: Inv.
 n°. 1853, 1855.

124. Vz. ruitvormig wapenschild (Spanje—Frankrijk).
- 1560 (lelie) : PHS : ET : ISABEL · D : G · HISP : REGES : FLAND : COMS :
Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies; ter zijde van kroon: 15—60.
· G · DE · LA · CHAM : DES : COMPT · A · LILLE ·
Inv. n°. 1836. — Dugniolle n°. 2232; van Loon, I, blz. 45, 2. — Ander ex.: Inv. n°. 1837.
125. Vz. buste van Philips II, naar rechts.
- 1560 (lelie) PHS · D : G · HISPA — NIARVM : REX : 1560.
Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies.
G · POVR · CEVLX : DE — S : COMPTES · A · LILLE.
Inv. n°. 1856. — Dugniolle n°. 2250—1. — Ander ex.:
Inv. n°. 1857.
126. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.
- 1560 Kz. gelijk die van nummer 117.
Inv. n°. 1858. — Niet bij Dugniolle.
127. Vz. buste van Philips II, naar links.
- 1560 (lelie) : PHILIPPVS · D · G · HISPAINIARVM : REX : + :
Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies; boven kroon: 15—60.
· G · DE LA · CHAMB : D — ES : COMPT · A · LILLE ·
Inv. n°. 1859. — Dugniolle n°. 2252.
128. Vz. Karel V, gepantserd, te paard.
- 1560 (5-bladig bloempje, als muntteeken van Dordrecht) IN * · EQVITATE *
TVA * VIVIFICA * ME * 1 · 5 · 4 · 4 :
Kz. gelijk die van voorgaand nummer.
Inv. n°. 1860. — Dugniolle n°. 2255. — Zie: nummer 109.
129. Gelijk nummer 125, doch Vz. omschrift: 1561.
- 1561 Inv. n°. 1880. — Dugniolle n°. 2282.

130.* Vz. buste van Philips II, naar rechts.

1561 (lelie) : PHILIPPVS : D : G : + : HISPANIARVM : REX : 61.

Kz. gekroond wapenschild: Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen, gedekt door graafschap Bourgondië.

(lelie) : CH · DES : COP' : DE : FL' : AR' : BOVR' : HAV' · NAM' · A · LILLE :

Inv. n°. 1891. — Dugniolle n°. 2290 v. — Variatie: Inv. n°. 1889—90.

131. Vz. buste van Philips II, naar links, gelijk nummer 116

1562 (nummer 112), met het jaar: 1557.

Kz. gelijk die van nummer 127/8, doch boven kroon: 15—62.

Inv. n°. 1930. — Dugniolle n°. 2330.

Kz. gelijk die van nummer 127/8, doch boven kroon: 15—62.

1563 Inv. n°. 1945. — Dugniolle n°. 2349.

132. Vz. gelijk die van nummer 128 (Karel V te paard).

1563 Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 1951. — Dugniolle n°. 2357.

133. Vz. ruitvormig wapenschild, gelijk nummer 124.

1563 Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 1950. — Dugniolle n°. 2356. — Dezelfde van 1564: Dugniolle n°. 2402—3; van 1565: Dugniolle n°. 2420 (variatie: Dugniolle n°. 2429).

134. Vz. tegenover elkander staande busten van Philips II en

1563 Isabella van Frankrijk, onder kroon; onder buste van Philips: 63.

REGIS : HISP : CO : FL : ARTH : HAT — NA : IVS :

Kz. gekroond wapenschild: Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen.

(lelie) : SVBDVCENDIS : RATIONIBVS : CAMERE.

Inv. n°. 1955. — Dugniolle n°. 2360. — Vgl. Dugniolle n°. 2321. — Het omschrift der Kz. veelvuldig op jetons der rekenkamer te Parijs. — Zie: pl. 6, n°. 19.

135. Gelijk nummer 132 (nummer 128), doch Kz. boven kroon:
1564 6-4.

Inv. n°. 1994. — Dugniolle n°. 2395.

136. Vz. buste van Philips II, naar rechts; er onder: lelie.

1565 PHILIPPVS · D · G · HISPANIARVM · REX ·

Kz. gekroond wapenschild, gelijk nummer 134; er naast in
het veld: 15-65.

(lelie) : AD · VSVM · CAMERÆ · RATIONVM · INSVL · EN :

Inv. n°. 2025. — Dugniolle n°. 2418.

137. Vz. een weegschaal, waarboven hand uit de wolken, een
1565 geldstuk in een der schalen werpend.

(lelie) : VTRINQVE × CALCVLII : × : PONENDI :

Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 2033. — Dugniolle n°. 2425.

138. Zie: aantekening onder nummer 117.

1565

139. Vz. krijgsman, met den standaard van Bourgondië, vertrap
1566 krijgslieden.

: × : VIRTUTE : DEI : SABAOth · - 1566.

Kz. gekroond wapenschild gelijk nummer 136; er naast in
het veld: 15-66.

(leeuw) CALCVLVS · CAMERÆ : INSVLENSIS.

Inv. n°. 2049. — Dugniolle n°. 2435. — Variaties: Inv.
n°. 2048, 2050.

140.* Vz. buste van Philips II, naar rechts.

1570 · GECT · POVR · CEVLX · DES · COPTES · A · LILLE.

Kz. zwaard met koord, en 1570.

⊗ DISCITE ⊗ IVSTITIAM ⊗ MONITI ⊗ × ⊗ (lelie).

Inv. n°. 2144. — Dugniolle n°. 2506—14; van Loon, I,
blz. 129. — Variaties: Inv. n°. 2140—3.

141. Vz. tegenover elkander staande busten van Philips II en 1571 Anna van Oostenrijk, onder kroon.

· PHS · ET · ANNA · x : DE : x : G : x HISPA · REX.

Kz. gekroond wapenschild gelijk nummer 134, 136, 139; er naast in het veld: 15-71.

(lelie) · AD : VSVM : CAMERÆ · RATIONVM : INSVL : ENS.

Inv. n°. 2181. — Dugniolle n°. 2540 (vgl. n°. 2541 v.).

— Variaties: Inv. n°. 2182—7. — Zie: pl. 6, n°. 20.

De volgende komen voor:

	Vz.:	Kz.:	
1571:	1571	15-71	Inv. n°. 2184, Dugniolle n°. 2541.
	—	15-71	Nummer 141.
1572:	1572	15-71	Nummer 144.
1574:	1574	15-71	Nummer 146.
	1574	15-74	Dugniolle n°. 2640-1.
1576:	1576	15-74	Dugniolle n°. 2704.

142.* Vz. buste van Philips II, naar links.

1572 (lelie) · NEC : x : SPE : x : NEC : x : METV x 1572 :

Kz. 2 gekruiste stokken door vuurijzer, waartusschen 4 wapenschildjes: Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Namen.

CAMERE : RATIONV : INSVLEN : CALCVLVS :

Inv. n°. 2209. — Dugniolle n°. 2572. — Variatie: Inv. n°. 2208.

Dergelijke voor de volgende jaren: 1574 (Dugniolle n°. 2639); 1575 (Dugniolle n°. 2668); 1576 (nummer 149; Dugniolle n°. 2696); 1577 (nummer 151; Dugniolle n°. 2729); 1578 (nummer 152; Dugniolle n°. 2764); 1579 (nummer 154; Dugniolle n°. 2794).

143. Vz. buste van Philips II, naar rechts.

z.j. (lelie) · PHILIPPVS : D : G : HISPANIARVM : REX ·

Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 2210. — Dugniolle n°. 2571 (op 1572).

144. Vz. busten gelijk nummer 141, waaronder: 1572.
 1572 (lelie) PHS ET ANNA - HISPANIARVM
 Kz. gelijk die van nummer 141.
 Inv. n°. 2211. — Dugniolle n°. 2566. — Ander ex.: Inv.
 n°. 2212.
- 145.* Vz. buste van Philips II, naar rechts.
 1573 PHILIPPVS · D : G · HISPANIARVM · REX ·
 Kz. rond wapenschild met de 4 wapens: Vlaanderen, Artois,
 Henegouwen, Namen, waarboven 1573.
 (lelie) GECT · POVR : CEVLX · DES : COMTES · A · LILLE ·
 Inv. n°. 2217. — Dugniolle n°. 2589 (vgl. n°. 2581).
 — Variaties: Inv. n°. 2216, 2218.
146. Gelijk nummer 144 (vgl. nummer 141), doch onder de bus-
 1574 ten: 1574.
 Inv. n°. 2295. — Dugniolle n°. 2642 (vgl. n°. 2640—1).
147. Vz. 2 gekruiste stokken door vuurijzer, met teekenen van het
 1574 Gulden Vlies.
 (lelie) PHS : D : G : R · HIPA · COMES · FLANDRIÆ 1574.
 Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten
 van het Gulden Vlies; boven kroon: 15—74.
 G : DE · LA CHAMB : D - ES : COMPT · A · LILLE ·
 Inv. n°. 2291. — Dugniolle n°. 2637 (vgl. n°. 2636). —
 Variaties: Inv. n°. 2290, 2292.
148. Vz. buste van Philips II, naar rechts, waaronder: 1575.
 1575 PHILIPPVS : D : G : HISPANIARVM : REX ·
 Kz. buste van koningin Anna.
 (lelie) G : POVR : LA : CHAMB : DES : COMPTE : A : LILLE.
 Inv. n°. 2330. — Dugniolle n°. 2661. — Variaties: Inv.
 n°. 2331—3. — Zonder jaar onder buste Vz.: Inv. n°. 2334—5 (Dugniolle n°. 2662). — Zie: pl. 6, n°. 17.
149. Gelijk nummer 142, doch op Vz. 1576.
 1576 Inv. n°. 2377. — Dugniolle n°. 2696.

150. Vz. buste van Philips II, naar rechts.
- 1576 (Ielie) G : POVR : LA : CHAMB : DES : COMPTES · A · LILLE.
Kz. aambeeld, gesneden door een sabel.
NON : QVAM · DIV : SED : QVAM : BENE · 1576 :
Inv. n°. 2379. — Dugniolle n°. 2699—1700. — Variaties:
Inv. n°. 2380—1.
151. Gelijk nummer 149 (142), doch op Vz. 15 (Ielie) 77.
1577 Inv. n°. 2432. — Dugniolle n°. 2729. — Variaties: Inv.
n°. 2433—4.
152. Gelijk voorgaand nummer, doch op Vz.: 15 (Ielie) 78.
1578 Inv. n°. 2520—6. — Dugniolle n°. 2764.
153. Vz. buste van Philips II, naar rechts.
z.j. ... EVLX · DES · COPTES · A · LILLE.
Kz. gekroond wapenschild van Vlaanderen.
(Ielie) G · POVR · LA · CHAMBRE · DES · COMPT · EN · FLA.
Inv. n°. 2518. — Dugniolle n°. 2762 (gesteld op 1578).
154. Gelijk nummer 152 (142), doch op Vz.: 15 (Ielie) 79.
1579 Inv. n°. 2564. — Dugniolle n°. 2794. — Overeenkomstig
zonder jaartal: Dugniolle n°. 3055. — Zie: nummer 99.
155. Vz. buste van Philips II, naar rechts.
z.j. VIVE · DIEV · ET · LE · ROY · DE · SPAINGNE (rat, muntteeken van
Atrecht).
Kz. gekroond koninklijk wapenschild, omhangen door keten
van het Gulden Vlies.
G · DE · LA · CANB · - · D · CONTE · A · LILLE.
Inv. n°. 2563. — Dugniolle n°. 2268 (op 1560), 2793
(op 1579). — Zie: *Revue de la Num. belge*, 1868, blz.
306 (pl. XIII, 5).

REKENKAMER IN VLAANDEREN.

156. Vz. buste van Philips II, naar links, waaronder: 15 (Ielie) 78.
1578 PHS · ð · D : G · ð · HISPANIARVM · ð · REX ·

Kz. gekroond wapenschild van Vlaanderen.
(lelie) G · POVR · LA · CHAMBRE · DES · COMPT · EN · FLA.
Inv. n°. 2503. — Dugniolle n°. 2758, 2758bis, 2759. —
Variatie: n°. 2502.

157. Vz. buste van Philips II, naar links, waaronder: 7 (lelie) 8.

1578 NEC × SPE : × : NEC × METV ·

Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 2528. — Dugniolle n°. 2766 (vgl. n°. 2765).

— Variatie: n°. 2527.

158. Gelijk nummer 156, buste Vz. naar rechts.

1578 Inv. n°. 2504.

159. Vz. buste van Philips II, naar rechts.

z.j. · PHILIPPVS : D : G · HISPANIARVM : REX.

Kz. gelijk die van de voorgaande nummers 156—7.

Inv. n°. 2513. — Dugniolle n°. 3050—1, 3062—3. —

Variaties: Inv. n°. 2505—12; 2514—5. — Zie: nummer
99 en 154.

REKENKAMER TE GENT.

160.* Vz. gekroond wapenschild.

1580 * CAMERÆ · RATIONVM GAN · TRANSLATÆ ·

Kz. olijfbloom; ter zijde in het veld: 15—80.

(hand, munteeken van Antwerpen) VBERIVS TRANSLATA RECRESKIT.

Inv. n°. 2586. — Dugniolle n°. 2801; van Loon, I, blz.

280. — Variaties: 2583—5; 2587—9 (zilver; op Vz.

GAND); auctie-cat. L. de Coster (Brux. 1885), n°. 149.

161. Vz. wapenschildjes van de vier Leden van Vlaanderen om
1580 pijlbundel.

Kz. inschrift: 1580. / QVAT · MEMB · / CONGR · D · AND / ASCIT
· CONC · / PROV · REST · CAM / RATIO : GAND / TRANSL ·

Inv. n°. 2590—1. — Dugniolle n°. 2803; zelfde auctie-
cat. n°. 154.

162. Vz. buste van den hertog van Anjou (Alençon), naar rechts.

1582 (lelie) ALENCONIAE · DVX · FRANCISCVS. (interpunctie: lelie).

Kz. allegorische voorstelling betreffende den godsdienst; daaronder: FELICITAS PATRIAE.

(leeuwte) CALCVLVS · CAMERAE · RATIONVM · GAND · TRANSLATAE · 82.

Inv. n°. 2713—5. — Dugniolle n°. 2885; van Loon, I, blz. 322, n°. 7. — Zie: pl. 6, n°. 21.

REKENKAMER TE DÔLE.

163.* Vz. 2 gekruiste stokken in vuurijzer, met teekenen van het 1562 Gulden Vlies.

+ PHS · D · G · R · HISPA · COMES · BVRGVNDIE · 1562.

Kz. gekroond wapenschild van het graafschap Bourgondië.

+ GECT · DE · LA · CHAMB · DES · COMPTES · A · DOLE.

Inv. n°. 1929. — Dugniolle n°. 2328. — Ander ex.: Inv. n°. 1928. — Een reeks jetons van de kamer te Dôle, van 1562 tot 1591, met buste van Philips II, naar rechts en naar links, tot 1584 met het gekroonde wapenschild van het graafschap Bourgondië op de Kz., in: *Collection Feuardent* n°. 10363—72. — In het Kabinet het jaar 1579 (Inv. n°. 2566 — niet bij Dugniolle).

REKENKAMER VAN GELDERLAND.

Zie: W. J. de Voogt, *Aanteekeningen betreffende de leg- of rekenpenningen van de Geldersche Rekenkamer* (Amsterdam, 1869).

164.* Vz. gelauwerde buste van Philips II, naar rechts; onder 1561 afsnede: · P · D · G · (Philippus Dux Gelriae).

(Geld. kruis) PAX · MVLTA · DILIGENTIBVS · LEGEM · TVAM.

Kz. Geldersch wapen op gekruiste stokken, omringd door teekenen van het Gulden Vlies; er boven: 1561.

(pijlbundel) LEGGELT · VOER · SCO · REKENKAMER · IN · GEL.

Inv. n°. 1899 (zilver). — Dugniolle n°. 2302; de Voogt, blz. 11, n°. 2; auctie-cat. L. de Coster (Brux. 1885),

n°. 84 (in zilver). — Andere ex. in koper: Inv. n°. 1900—2.

165. Vz. gelauwerde buste van Philips II, naar rechts.

1562 Zelfde omschrift als dat van voorgaand nummer.

Kz. gelijk die van voorgaand nummer, doch met 1562.

(pijlbundel) REKENPENNINCK DER CAMER VAN GEL' .

Inv. n°. 1918. — Dugniolle n°. 2320 (vgl. n°. 2319); de Voogt, blz. 12, n°. 4. — Variatie: Inv. n°. 1919 (de Voogt, blz. 12).

166. Gelijk voorgaand nummer, doch van anderen stempel en 1563 op Kz. 1563.

Inv. n°. 1958. — Dugniolle n°. 2361; de Voogt, blz. 13, n°. 5. — Variaties: Inv. n°. 1956—7; 1959 (piéfort).

167.* Vz. gelauwerde buste van Philips II, naar rechts.

z.j. (2 gekruiste stokken) PHS · D · G · REX · HISPANI' · DVX · GELRIE · CO (1563?) · ZV.

Kz. Geldersch wapen op gebloemd kruis.

(Geld. kruis) NVMISMA · CAMERE · COMPVT' · GELRIE · CO' · ZV'.

Inv. n°. 1948. — Dugniolle n°. 2353; de Voogt, blz. 13, n°. 6 (gesteld op 1563). — Andere ex.: Inv. n°. 1947 (zilver); 1949.

168.* Vz. buste van Philips II, blootshoofds, naar rechts.

1565 (pijlbundel) LEGGELT VA · SCO · REKE' · CAMER · IN · GEL.

Kz. brandende kaars, waaromheen emblemen van het Gulden Vlies en 1565.

(Geld. kruis) ALTERI · SERVIENDO · CONSV MOR.

Inv. n°. 2028. — Dugniolle n°. 2421—2; de Voogt, blz. 14, n°. 8bis. — Variaties: Inv. n°. 2029 (de Voogt, blz. 15, n°. 8bis); n°. 2030 (de Voogt, blz. 14, n°. 8).

169. Gelijk voorgaand nummer, doch onder buste Geld. kruis 1565 en ander omschrift Vz.: · PHILIPPVS · DEI · G · HISPANIARVM · REX.

Inv. n°. 2031. — Dugniolle n°. 2423; de Voogt, blz. 14, n°. 7 (Vz.).

170. Gelijk nummer 167, doch onder omschrift Vz.: ·REDDE·

1565 RATIONEM · VILICATIONIS · TVE (Geld. kruis).

Inv. n°. 2094. — Vgl. voor het omschrift: nummer 78.

171-3. Vz. buste van Philips II, naar rechts (gelijk die van nummers 167—169).

Kz. gekroond Bourgondisch wapenschild, omhangen door keten van het Gulden Vlies; ter zijde van de kroon: 15—67.

Omschriften:

171. Vz. ·DIVO · PHILIPPO · OPTIMO · PRINCIPI.

Kz. ·LEGGELT · VAN · SCO · RE · KEN · CAMER · IN · GELR.

Inv. n°. 2092. — Vz. Dugniolle n°. 2465; de Voogt, blz. 15, n°. 9. — Ander ex.: Inv. n°. 2084. — Zie: nummer 174.

172. Vz. (pijlbundel) LEGGELT · VA · SCO · — · REKE' · CAMER · IN · GEL.

Kz. gelijk nummer 170.

Inv. n°. 2085. — Dugniolle n°. 2467—8; de Voogt, blz. 15, n°. 10. — Variatie: Inv. n°. 2086.

173. Vz. ·REDDE · RATIONEM · VILICATIONIS · TVE (Geld. kruis).

Kz. gelijk nummers 170 en 171.

Inv. n°. 2087 (zilver). — Andere ex.: Inv. n°. 2088 (zilver); 2089—91. — Vgl. Dugniolle n°. 2469—71; de Voogt, blz. 15, n°. 11; auctie-cat. L. de Coster (Brux. 1885), n°. 98.

174.* Vz. buste van Philips II, naar rechts (gelijk die van nummers 168—173).

·REDDE · RATIONEM · VILICATIONIS · TVE (Geld. kruis).

Kz. gezeten vrouw, in de eene hand een palm, in de andere een fakkel; onder de vrouw: ·D · P · O · P · (Divo Philippo Optimo Principi; zie nummer 171).

+ AMOR · Z · DELICIAE · GENERIS · HVMANI.

Inv. n°. 2093. — Wordt toegeschreven aan de rekenkamer van Gelderland; de gelijkheid van de Vz. met die van de voorgaande nummers en van de Kz. met die van het volgend nummer zijn aanwijzingen.

Een gelijke jeton met buste van Karel V (Dugniolle n°. 2051—2) wordt gesteld op 1555; een gelijke Kz. hebben verschillende jetons met buste van Philips II met andere omschriften (Dugniolle n°. 2039, 2055); vgl. van Loon, I, blz. 7.

175. Vz. buste van Philips II, gelijk die van voorgaand nummer.

z.j. (pijlbundel) LEGGELT · VA · SCO — REKE · CAMER · IN · GEL.

Kz. gelijk die van voorgaand nummer.

Inv. n°. 2032. — Dugniolle n°. 2046 en de Voogt, blz. 9, n°. 1 beschrijven een jeton als deze doch op Vz. het Geldersch wapen, door Dugniolle gesteld op 1555 en door de Voogt de „oudste legpenning van de Geldersche Rekenkamer” genoemd.

176. Vz. gelijk die van voorgaand nummer.

z.j. Kz. onduidelijke voorstelling van een naar links gaanden ruiter.

VAE · GENTI · INSVRGENTI · SVPER · GENVS · MEVM.

Inv. n°. 2098. — Vgl. Dugniolle n°. 2477—8; de Voogt, blz. 16—7, n°. 14—5 (beiden stellend op 1568); van Loon, I, blz. 111. — Ander ex.: Inv. n°. 2099.

177. Vz. buste van Philips II, naar rechts, tusschen: 1568—1569.

1570 GECTO' · (vuurijzer) · POVR · (pijlbundel) LA · CHA' · ... EN · GEL
(kasteel).

Kz. buste der koningin, naar links, in het veld: 1570; boven de buste: 2 handen, een kroon houdend.

ET · EX (gekroond wapenschildje) ALTAVIT — · HVM (gekroond wapenschildje) ILES (Geld. kruis).

Inv. n°. 2153. — Dugniolle n°. 2516; de Voogt, blz. 17, n°. 16; van Loon, I, blz. 131. — Andere ex.: Inv. n°. 2152 (zilver; piëfort); 2154.

178.* Vz. buste van Philips II, naar rechts; in het veld links:
1577 Bourgondisch kruis, rechts: vuurijzer; onder buste: GELDER.

(pijlbundel) DA · PACEM · DNE · IN (pijlbundel) DIEBVS · NRIS · 1577 ·
Kz. Spaansche en Staatsche troepen, uit elkander gaande.

(Geld. kruis) DISSIPA · GENTES · QVE · BELLA · VOLVNT · PS 68.

Inv. n°. 2400. — Dugniolle n°. 2711—5; de Voogt, blz.
18, n°. 17—17d; van Loon, I, blz. 233. — Variaties:
Inv. n°. 2395—9; 2401—4. — Twijfelachtig of deze jeton
behoort tot de Geldersche Rekenkamer.

179. Vz. buste van den hertog van Anjou.

1583 (pijlbundel) FRAN · DE · VALOIS · D (wapenschildje van stad Zutphen)
G · DVX · GEL · CO · ZVT.

Kz. wapenschildjes van Gelre en Zutphen, jaar: 1583.

TERROR / TYRANNIS / AFFLICTIS / REFGIVM.

Inv. n°. 2783 (zilver, dubbele dikte), 2784—6. — Dug-
niolle n°. 2930; de Voogt, blz. 19, n°. 18—18b; van
Loon, I, blz. 329. — Zie: pl. 6, n°. 22.

REKENKAMERS IN HET ALGEMEEN, ZONDER NADERE AANDUIDING
VAN PLAATS.

180. Vz. gelijk die van nummer 109 (vgl. nummer 128).

(1544) Kz. gelijk die van hetzelfde nummer doch met omschrift:

G · DE · LA · CHAMBRE · DES · COP ·

Inv. n°. 1243. — Dugniolle n°. 1595. — Met de jaren
1545 en 1546 op de Vz. (Dugniolle n°. 1646 en 1653).
— Vgl.: nummers 109 en 128.

181. Vz. Simson overweldigt den leeuw.

z.j. + FORSE : 3 · PROVESE : VIENT · DE GRANT · NOBLES.

Kz. ruitergevecht.

(lelie) : GECTOIRS : POVR : LA : CHAMBRE : DES : COPTES :

Inv. n°. 1306. — Dugniolle n°. 1653; van Mieris, III,
blz. 143, 1 (gesteld op 1546). — Deze jeton gebruikelijk
vanaf 1524 (Dugniolle n°. 1188 v.); van Mieris, II, blz.
205, 1; *Collection Feuardent* n°. 7139. — Vgl. Dug-
niolle n°. 1175 v., 1402.